

RECENZE

KASPER, Tomáš, PÁNKOVÁ, Markéta a kol.

Učitel ve střední a jihovýchodní Evropě. Profesionalizace učitelského vzdělávání: historické a systematické aspekty.

Praha: Academia, Národní pedagogické muzeum a knihovna
J. A. Komenského, 2015. 319 s.

Lucie KUČEROVÁ

Publikace se zaměřuje na vzdělávání učitelů nižších škol v zemích habsburské monarchie v období konce 18. století a v první polovině 19. století, ale také na oblast jihovýchodní Evropy v 19. století. Autoři popisují problematiku profesionalizace učitelského vzdělávání, zabývají se i tématem počátků učitelského vzdělávání v centru pedagogického filantropismu v německých zemích a dokumentují tuto oblast příklady vlivu myšlenek filantropismu ve vybraných zemích Evropy.

Hlavními autory publikace jsou Markéta Pánková a Tomáš Kasper, kteří se věnují problematice dějin školství, vzdělávání a výchovy. T. Kasper působí v současnosti na Technické univerzitě v Liberci. M. Pánková pracuje jako ředitelka Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského také v Liberci. Oba autoři se zasazují o řešení aktuálních otázek dějin školství a výchovy v řadě dalších publikací (mezi společné patří např. Meziválečná školská reforma v Československu) a také v rámci vědeckých projektů. Publikace je kolektivním dílem mnoha odborníků na dané téma, jejichž jména budou uvedena dále v rámci jednotlivých podkapitol.

Publikace je členěna do šesti kapitol, které jsou dále strukturovány do podkapitol. Úvodní kapitola tematizuje metodologické přístupy

v rámci historicko-pedagogické analýzy v mezích daného tématu. Vybraný znak profesionalizace je zvolen jako téma analýzy a dále specifikován v jednotlivých územích habsburské monarchie a vybraných zemích jihovýchodní Evropy. Prostor je věnován také specifčnosti učitelské profese z hlediska profesní etiky. Druhá kapitola sleduje počátky vzdělávání učitelů nižších škol v centrálních zemích rakouské monarchie. Je sledován vztah státu a církve a problémy učitelské přípravy. Třetí kapitola řeší otázky profesionalizace učitelského vzdělávání v uherských zemích, a to zejména přípravu maďarských učitelů lidových škol, dále pak vzdělávání učitelů na Slovensku a v Sedmihradsku. Další dvě kapitoly uvádějí příklady vlivu pedagogického filantropismu na vzdělávání učitelů ve vybraných zemích, a to konkrétně v německých zemích, Švýcarské konfederaci a v severní Evropě (finská lidová škola). Poslední kapitola předkládá analýzu herbartismu, který měl velký vliv na vzdělávání učitelstva v Bulharsku, v Makedonii a na černo-horském území.

První kapitola je úvodem k celé publikaci. Autoři první podkapitoly (Kasper, Pánková) uvádějí systematické a koncepčně metodologické přístupy k počátkům učitelského vzdělávání v evropském kontextu. Tuto problematiku otevírají rokem 1774 přijetím Všeobecného školního řádu. Výběr jednotlivých zemí je záměrný tak, aby byly pokryty nejpodstatnější části území, které byly na konci 18 a 19. století součástí habsburské monarchie. Pro srovnání autoři vybrali i země mimo střední Evropu (Švýcarská konfederace a finské vzdělávání). Příklady, které jsou předkládány, ukazují, jakou významnou roli měla filantropická koncepce a tzv. zaháňská metoda J. I. Felbigera a jeho vzdělávací plán, který předložil v knize Metodní. Autoři si kladou otázku, jakými prostředky chtěli reformní aktéři daná východiska a cíle naplňovat. Prostor je v této kapitole také věnován oblasti profesionalizace učitelského vzdělávání, zejména vymezení znaků profesionalizace podle modelu Kurtzeho (2004). Druhá podkapitola, jejímž autorem je Z. Helus seznamuje čtenáře s učitelstvím jako profesí a snaží se zodpovědět otázky jako např. Jak chápat profesionalitu nebo profesnost? Oč vlastně učitelé jde, tedy jaké cíle vystupují do popředí? Jak rozumět poslání učitelství? Odpovědi na tyto otázky jsou doplněny ilustračními sondami.

Na druhé kapitole se podíleli tito autoři W. Brezinka, G. Grimm, S. Polenghi, T. Kasper, D. Kasperová, M. Šustová a E. Protner. Celá kapitola se věnuje profesionalizaci učitelského vzdělávání ve střední a jižní Evropě. První podkapitola se zabývá učitelským vzděláváním ve vztahu ke státu a církvi v letech 1774 až 1869. Nejprve je načrtnuta státně politická a kulturní situace v habsburské monarchii, ve které započala reforma nižšího školství okolo roku 1770, setkáváme se zde s pojmy jako Volksschule, deutsche Schule a nižší školy. Jak bylo dříve zmíněno, stěžejním momentem státní školské reformy, byl Všeobecný školní řád a další dokumenty (např. Plán obecných škol, Návrh základních rysů veřejného vyučování v Rakousku nebo zákon o vztahu školy k církvi). Druhá podkapitola seznamuje s prvními kroky systematizace učitelského povolání v období tereziánského a josefínského absolutismu až po založení profesních svazů v Rakousku v 2. pol. 19. století. Třetí podkapitola nabízí dané téma v italském prostředí (severovýchodní italské oblasti) a zaměřuje se na osobnosti jako V. E. Milde, J. Peitla nebo F. Cherubini. Následující tři podkapitoly charakterizují učitelské vzdělávání v českých zemích. Autoři shrnují východiska školské reformy a význam vzdělávání učitelů, dále obsah a nástroje školské osvětské reformy a velký prostor je věnován významu Aleše Vincence Pařízka v přípravě učitelů elementárních škol. Závěr kapitoly charakterizuje učitelské vzdělávání ve Slovinsku v kontextu filantropismu a pietismu.

Cílem třetí kapitoly je poukázat na vliv filantropismu a osvícenství na pedagogiku v Uhrách a popsat dopad těchto směrů na reformu nižšího uherského školství. Autor první podkapitoly A. Németh nejprve popisuje obecné znaky školských reforem osvětského absolutismu Marie Terezie a Josefa II., dále charakterizuje rozvoj uherského lidového školství na přelomu 18. a 19. století. A poté na základě sekundárních pramenů vymezuje roli filantropismu a hlavní směry Rochowy recepce v dobových pedagogických diskurzech, v učebnicích a v rané institucionalizaci vzdělávání učitelů lidových škol v Uhrách. Autor se blíže zabývá Felbigerovou koncepcí reformy, uvádí hlavní osobnost filantropismu Rocha a jeho dílo. Dále vyzdvihuje význam evangelického faráře S. Tešedíka, který byl následovníkem německého filantropismu. Autorka další podkapitoly B. Kudláčová analyzuje počátky a vývoj

profesionální přípravy učitelů na Slovensku, která se začíná formovat ve 2. pol. 18. století. Slovensko bylo v této době součástí Uher. A poslední podkapitola se věnuje danému tématu na území Sedmíhradska v 19. století, kde hlavní osobností byl rumunský pedagog V. Petri, průkopník herbartismu. Autor A. Sima charakterizuje tradice filantropismu v Sedmíhradsku a poté popisuje koncepci reformy sedmíhradského školství v 2. pol. 19. století.

Čtvrtá kapitola je rozčleněna do čtyř podkapitol. Autorem první podkapitoly je G. Geißler, který se zabývá učitelským seminářem jako reformní institucí vzdělávání učitelů v německých zemích. Nejprve charakterizuje výchozí podmínky ve vzdělávání učitelů na začátku 18. století a vysvětluje pojmy jako např. preceptor, mistr. Prostor je věnován i rozvoji učitelských seminářů v 19. století. R. Coriandová v další podkapitole přibližuje vývoj didaktických disciplín v kontextu „pedagogického vzdělání“ herbartismu. Poté autorka dokládá na příkladu didaktiky rozvoj pedagogických disciplín, a to konkrétně na vybraných modelech K. Volkmar a Stoyeho a O. Willmana. S problematikou vzdělávání učitelů ve Švýcarsku (v kantonu Curych) v 18. století seznamuje E. Bernerová. Úvodem jsou popisovány události, které ovlivnily dějiny školství ve Švýcarsku v 19. století. Hlavními prameny byly ručně psané a tištěné texty od duchovních, dále zdroje pocházející z průzkumu stavu školství na venkově v roce 1771 a rukopisy přednášek farářů. Autorka se zabývá i profesionalizací (teoretickým modelem) podle Kurtzeho, popisuje ekonomické poměry učitelů a jejich sociální postavení. Poslední podkapitola od autora J. Oelkerseho se věnuje vzdělávání učitelů v počátcích v německých zemích, hlavně však osobnosti Heinricha Dittmara. Tento text ukazuje, jak velká byla očekávání a jak rozporuplné byly výsledky reformního snažení, což je sledováno na fungování filantropických vzdělávacích ústavů a reformních ústavů v polovině 19. století v německých zemích.

Pátá kapitola má pouze jednoho autora, a tím je E. Skiera, který se zabývá profesionalizací učitelského vzdělávání v severní Evropě, konkrétně ve Finsku. Stručně popisuje kulturně-historické aspekty finského školství, kde systematický vývoj lidové školy a vzdělávání učitelů započal až ve 2. pol. 19. století. Tento proces je úzce spojen se jménem

Una Cygnaea, jemuž je věnována velká část kapitoly. Zajímavé jsou jeho pedagogické zásady a také koncepce lidové školy. Za zmínku stojí jeho zasazování o vzdělávání dívek.

Z územního hlediska se šestá kapitola vymezuje pro území jihovýchodní Evropy. A. Chardarová uvádí význam herbartismu pro vzdělávání učitelů v Bulharsku. Autorka popisuje profil, obsah a způsob výuky na pedagogických školách na konci 19. a počátkem 20. století. Osobně mě zaujal text věnovaný pedagogické metodické literatuře, protože právě publikační činnost měla velký význam. Na území Makedonie popisuje vzdělávání učitelů S. Miovska-Spaseva. Tyto počátky vzdělávání spadají do doby národního uvědomování, dále je rozebíráno postavení a pracovní podmínky učitelů, učebnice, otázka vyučovacího jazyka a první školy pro učitele v Makedonii. S. Šušnjara zpracovávala území Bosny a Hercegoviny, kde hlavním tématem je zakládání veřejných elementárních škol, založení mužského veřejného a ženského soukromého učitelského ústavu, výukou v těchto ústavech a legislativou pro učitelské vzdělávání. Posledním územím je Černá Hora, kde autor V. Zorič představuje výsledky výzkumu počátků činnosti a rozvoje institucionálního vzdělávání učitelů v letech 1862–1914. Autor analyzuje podmínky, za jakých tyto instituce vznikaly, popisuje první zákony a nařízení, asociace, knihovny, učebnice a odborné časopisy pro učitele.

Autoři z metodologického hlediska konstatovali hned v úvodu, že v 18. a především v 19. století došlo ke konfrontaci s novým vzorcem reformy vzdělávání a vzdělávání učitelů nižších škol v moderní Evropě, což také celá publikace dokazuje. Tento nový vzorec ovlivňoval nejen jazyk, ale hlavně odlišnosti různých území Evropy. Cílem a výsledkem publikace byla jednak komparace zavádění reformy vzdělávání učitelů nižších škol, ale i komparace s dalšími vybranými reformními evropskými příklady, což bylo podle mého názoru splněno. Autoři jednotlivých kapitol si kladli za úkol analyzovat společné znaky ve vybraných textech nebo výpovědích. Jejich cílem bylo definovat nějakou pravidelnost, ale také analyzovat odlišnosti, tzn. podmínky formování vzdělávání učitelů nižších škol na sledovaném území.

Jednotlivé kapitoly jsou přehledně členěny na úvod, vlastní text a závěr, což dává čtenáři možnost výběru podle jeho aktuálních preferencí.

Publikace je spíše určena odborné veřejnosti, i přesto však může nabídnout zajímavé informace pro čtenáře z řad široké veřejnosti. Jako pozitivum spatřuji i to, že jednotlivé kapitoly lze studovat jako celek nebo samostatně, např. pokud preferujeme pouze určité území.

Kontakt na autorku recenze:

Mgr. Lucie Kučerová
Ústav pedagogiky a sociálních studií
Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Žižkovo nám. 5
771 40 Olomouc
e-mail: kucerova.lucie-pv@seznam.cz